

ODPORNIŠKA GIBANJA MED II. SVETOVNO VOJNO IN KOLOBORACIJA

Okupacijski sistemi

(I. rajh – Rimsko – nemško cesarstvo, II. Rajh – Otto von Bismarck, III. Rajh – Hitler)

Meje zasedene Evrope 1942/43

Konec l. 42 je bila večina Evrope v rokah nacistične Nemčije – nemška okupacijska oblast. Izjema je bilo 6. nevtralnih držav: Švedska, Portugalska, Španija (general Franco – od l. 39 nprej – konec španske državne vojne), Švica, Islandija, Turčija;

Podpis trojnega pakta – sile osi – Rim – Berlin – Tokio (italija, Nemčija, Japonska) – sklenjen leta 1940. k trojnemu paktu so pristopile Madžarska, Romunija, NDH (vodi jo ustaš Pavelić), Finska (leta 40), Jugoslavija in Bolgarija ter Slovaška (leta 41). Le Grčija ni bila od Balkanskih držav v trojnem paktu!!

Različnost nemških okupacijskih sistemov:

Na njihovo različnost so vplivale politične, družbene in gospodarske razmere na zasedenih ozemljih in tudi odzivi in ravnanje prebivalstva.

Nemški okupacijski sistemi:

V nemški rajh so bila vključena tista ozemlja, ki so bila že pred zasedbo naseljena z Nemci: Avstrija (marec l. 38 – anšlus), Sudeti (češki Nemci – sept. 38), Gdansk (na Poljskem). Nemčiji so bila priključena poljska ozemlja, ki so jih Nemci izgubili po I. svetovni vojni.

Šef civilne uprave: Gorenjska, Štajerska, slo. deli Koroške, Alzacija, Lorena, Luxemburg. Šefi civilnih uprav naj bi v 5ih letih te pokrajine germanizerali.

Sorodni germanski narodi so Nizozemci, Danci, Flanci, Norvežani. Te naj bi z intenzivnim mešanjem postali del arijske rase.

Ostale okupirane dežele so dobile klasično okupacijsko upravo, za katero je bila značilna vojaška uprava (Poljska, Baltske dežele, Francija).

Vzpostavljanje novega evropskega reda in življenjskega prostora za Nemce

Hitler leta 1923 napiše knjigo ***Mein Kampf*** (Moj boj), ki kasneje postane evangelij nacionalistične politične stranke. V tem delu govori o najpomembnejšem cilju nemškega naroda: ***nov življenjski prostor***, ki si ga bo treba izboriti na vzhodu (s tem misli na SZ). Ta teorija kasneje postane v nacistični Nemčiji najpomembnejši element zunanje politike. Ideologija nacionalnega socialzima je še temeljila na ***antisemitizmu*** (sovražnost do Židov) in ***pravici močnejših***. V tesni povezavi z anti seminizmom je bila tudi ***teorija o arijski rasi*** (krvna in rasna čistost).

Pravica močnejših – popačili Darwinovo teorijo o naravnem izboru vrst – vojna med narodi naj bi bila neizbežna, tako kot je naravni izbor v naravi – močnejši morajo zmagati. V nacistični Nemčiji so podpirali veliko rojstev (pozitivna demografska politika – čim več Arijev), zato je bila ustanovljena organizacija Lebensborn, ki je skrbela za razmonoževanje čiste arijske rase. Oživili so staro geslo Prodor na vzhod (Drang nach Osten), saj naj bi zlasti v Ukrajini ustavrili prostor za arijsko raso.

Holokavst – množično uničevanje ljudi (sežig, težke preizkušnje Židov v nacistični Nemčiji od l. 1933-1945). 2. obdobja: pred l. 1941 in po njem. V ***1. obdobju*** so sprejeli več antisemitskih (izguba državljanskih pravic, niso smeli delati v javnih službah, prepoved porok med Ariji in Židi). Po »***kristalni noči***« (razbijanje židovskih lokalov in trgovin) nov. 1938 se je začelo organizirano preganjanje Židov (več kot 6 let star Žid – rumena Davidova zvezda, plenba napremičnin, prepoved vstopa v šole, javne ustanove, prometna sredstva). ***2. obdobje*** se je preganjanje Židov razširilo po vsej Evropi. Nacistični vrh je na konferenci l. 1942 v Berlinu

sprejel končno rešitev judovskega vprašanja, Žide je bilo treba odgnati na prisilno delo v uničevalna taborišča, ter jih postopoma uničiti v plinskih celicah. **Koncentracijska taborišča:** Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Ravensbrück, Bergen – Belsen...Trebelinka, Sobibor, Majdanek, Belez, Chelmno, Auschwitz (poljska).

Gospodarsko izkoriščanje okupiranih dežel: uvedeno vojno gospodarstvo – racioniranje živil (omejena količina živil), vojna proizvodnja, obvezno delo prebivalstva, graditev zaklonišč, vojna industrija...

Prislino delo: delovna taborišča v Nemčiji in Avstriji. Pod nadzorstvom SS (elitna oborožena formacija) in Gestapa (tajna državna policija) je prisilno delo vodilo več organizacij (TODT – organizacija za javna dela).

Raznorodovalni ukrepi: množične deportacije v taborišča, preseljevanje Nemcev ali namških manjšin na nekatera kolonizacijska območja in nasilno ponemčenje prebivalstva. **Ukrepi na Slovenskem:** spremenjena krajevna imena, imena društev, uradov..., uradni jezik je postal nemščina, prepoved slo. medijev, prepoved slo. družbenega življenja (politične stranke, društva...), članstvo v nem. organizacijah pogoj za pridobitev nem. državljanstva, ponemčevanje v vrtcih, OŠ... s pomočjo »Nemške mladine«.

Nasilen odvzem otrok (Lebensborn)

Prisilna mobilizacija v nemško vojsko

Odzivi prebivalstva na okupacijo, kolaboracija

Vzroki za nastanek kolaboracije:

Sksitenčni razlogi (ohranitev golega življenja), prva leta vojne premoč sil osi ter vzvezi s tem pričakovana dolgotrajna okupacija ali celo njihova zmaga, simpatiziranje z nacistično in fašistično ideologijo, gospodarski razlogi, v deželah, kjer so bili na čelu komunisti, tudi ptori komunizem, stremljenje po ohranitvi in prevzemu oblasti, nerešeni mednacionalni in verski spori pred začetkom vojne (Jugoslavija in SZ);

Različne oblike kolaboracije (po Repetu):

- 1) **Funkcionalna kolaboracija** – do neke mere dopustna, saj je bilo treba zagotoviti normalno funkcioniranje okupiranih držav (preskrba, promet, delovanje gospodarstva, javni red in mir).
- 2) **Ideološka kolaboracija** – idejna sorodnost raznih političnih skupin z ideologijo okupatorjev (Francija, Norveška). Francija (franksistična stranka – povdarja anitsemizem in se zavzemala za fašistično revolucijo v Franciji. Norveška (major Quisling – proti nacistična stranka narodne enotnosti in postal po okupaciji predsednik marionetne vlade).
- 3) **Politična in upravna kolaboracija** – tesno povezana z ideološko, uredniki v uredih so morali biti ideološko preverjeni – Ljubljanska pokrajina, Hrvaška, Slovaška;
- 4) **Kulturna kolaboracija** – prepričanje o suprerionosti oz. večvrednost nemške kulture – asimilacija – prva leta okupacije so bila sorazmerno uspešna, ker je pritegnila k sodelovanju desno usmerjene umetnike in znanstvenike (Francija).
- 5) **Vojaška kolaboracija** – domače pomožne vojaške in policijske enote (skr za red in mir), sodelovale so tudi v boju proti odporniškim gibanjem.
- 6) **Gospodarska kolaboracija** – izkoriščanje okupirane dežele, domači industrijalci pa so to opravičevali z izgovorom, da so šttili zaposlene in preprečevali njihov odhod na prisilno delo ali v nemško vojsko.

Obračun s kolaboracionisti – ob koncu vojne – sojenje, spontana obračunavanja (divje epirucije).

Odporniška gibanja in njihovi cilji

Gverila/Gverilska vojska – boj v sovražnikovem zaledju z majhnimi samostojnimi enotami – **partizansko gibanje** (posebna taktika: hiter napad, še hitrejši umik, izogibanje frontalnim spopadom...). **Haaška konvencija** opredeljuje partizana kot borca za svobodo proti okupatorju in hkrati soborca regularne vojske.

Vzroki za nastanek odpora:

- o Izgon okupatorjev
- o Osvoboditev domovine
- o Stopnja brutalnosti okupacijskega sistema
- o Ideja o izvedbi socialistične revolucije (Jugoslavija)

Politika emigrantskih vlad in okupiranih držav

Poljska – sept. 1939 poljsko vodstvo emigriralo v Romunijo, kjer je bilo internirano, zato je bila iz Poljakov v tujini sestavljena nova vlada, sedež najprej v Parizu, potem pa v Londonu.

Norveška – kralj Haakon VII. emigriral v London.

Jugoslavija – Peter II. Karadžordžević in vlada emigrira najprej v Egipt, potem pa v London.

Za vse je značiln, da so organizirale odporiška gibanja, ki pa niso tvegala z začetkom takojšnega oboroženega boja, ampak so sprejela taktiko čakanja.

Cilji levo usmerjenih političnih skupin v odporiških gibanjih

Vodili so jih komunisti ali pa so imeli posebno vlogo leve politične sile (vodilno vlogo v: Albaniji, Bolgariji, Madžarski, Jugoslaviji, zelo pomembno vlogo pa v: Franciji, Italiji, Grčiji). Ponekje so bile politične sile s komunisti na čelu zelo šobke pa so vseeno s pomočjo Rdeče armade prevzele oblast (Poljska, Češko – slovaška, vzh. Nemčija, Romunija). Poglavitna cilja komunistov sta bila osvobodilni boj in boj za revolucionarne spremembe.

Oblike odpora

- 1) Ilegalna propaganda
  - 2) Obveščevalna dejavnost
  - 3) Sabotaže, stavke
  - 4) Močan in organiziran odpor
- } pasivne oblike odpora

Pasivne države: Luksemburg, Belgija, Danska, Češko – slovaška, Finska, Nemčija, večina Avstrije;

Aktivne: Norveška, Grčija, Poljska, Italija, Francija;

Organiziranost odporiških gibanj in odnos antifašistične koalicije do njih

Nekateri aktivni odpori niso bili v povezavi s strankami (Danska, Nizozemska, Luksemburg, Norveška), večino pa so usmerjale in organizirale različne politično in ideološko usmerjene antifašistične skupine.

Belgija, Češko – slovaška – skupna koordinacija je preprečila medsebojne konflikte.

Poljska, Italija – odporiško gibanje zelo razcepljeno, do koordinacije med levo in desno usmerjenih ni prišlo, do medsebojnih spopadov pa tudi ne.

Francija – trenja med različnimi odporiški gibanji, vendar je bil l. 43 ustanovljen Nacionalni komite narodne osvoboditve, ki jih je združil pod poveljstvom generala de Gaulle.

Grčija – levica je ustanovila odporiško organizacijo EAM, ki je imela partizansko vojsko ELAS. Desnica pa so ustanovile politično in vojaško organizacijo EDES. Prišlo je do oboroženih spopadov med njima, kar preraste v državljansko vojno.

Velesile so na odporiška gibanja gledale različno: SZ – na začetku ni pomagala, saj je sama rabila pomoč, na koncu pa je pomagala komunistom. ZDA in VB sta imele predsodke do odporiških gibanj, ki so jih vodili komunisti, so jim pa vseeno pomagali.

Atlantska listina – 9. avgust 1941 – med Booseveltom in Churchillom – omogoči sestanek velike zavezniške protifašistične koalicije – ne želita širjenja svojih ozemelj, niti drugih ozemlejskih sprememb, razen tistih, ki se ujemajo s svobodno izraženo voljo prizadetih. **Sovjetska vohunska mreža v zah Evropi – Rdeči orkester** – prišla je do dragocenih vojaških skrivnosti nasprotnika in pripomogla k zmagam Rdeče armade. Nizizemska, Danska in Norveška gibanja so sedolovala z **Britansko tajno vojaško službo SOE**. Norvežani so jim pomagali uničiti težke vode – Nemci zato izgubijo tekmo za izdelavo atomske bombe. S pomočjo poljskih obveščevalcev so odkrili leteče rakete V1 in V2.

Moskovska izjava – konferenca zunajih ministrov VB, SZ, ZDA – okt. 43 – sklep: vsi Nemci (častniki, vojaki, nacisti), ki so v okupiranih deželah zagrešili zločine, po vojni postavljeni pred sodišče teh dežel in kaznovani.

Teheranska konferenca (28. nov. – 1. dec. 43) – sestanek 3eh velikih vodij (Roosevelt, Churchill, Stalin) – dogovor o odprtju druge fronte v Normandiji (44), sporazumeli so se da morajo obnoviti razkosano Jugoslavijo in doseči njeno celovitost, priznali so NOV in POJ.

Konferenca v Jalti (4.-11. feb. 1945) – ponovno so se sestali »veliki 3je« – sklepi o povojni delitvi Avstrije in Nemčije na 4. okupacijske cone ter ustanovitev OZN, sprejeli so tudi odločitve za odporniška gibanja (Francija – največje priznanje, saj posatne 4 članica protifašistične koalicije). Vprašanje meja je bilo najbolj preče poljsakem primeru. Do konference v Jalti sta obstajali dve vladi Nacoionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) s predsednikom Titom in kraljeva begunska vlada s predsednikom Šubašićem – sprejet je bil sklep o sestavi enotne vlade.

Potrjena delitev interesnih sfer (okt 44 je bilo na sestanku med Churchillom in Rooseveltom sklenjen tajni dogovor o delitvi interesnih sfer na Balkanu – SZ naj bi dobila vpliv v Romuniji, Bolgariji, Albaniji, Madžarskem, v Grčiji pa VB, za Jugoslavijo pa je bil dosežen sporazum 50% : 50% (ZDA, VB na zah in vzh SZ) – po vojni so se dogovori uresničili vsi razen za Jugoslavijo, ki je prešla pod ZSSR.

Značilnost najmočnejših odporniških gibanj

Italija

Poljska

Francija